

Halil Mehanović
Behram-begova medresa

USVOJENJE DJECE U ŠERIJATSKOM I UPOREDNOM PRAVU

DOI: 10.58584/2490-3752.2020.6.5.27

SAŽETAK

Autor u radu tematizira pitanje usvajanja djece u šerijatskom pravu. Poseban akcent stavljen je na pitanje usvajanja djece kod Arapa, koje je bilo prisutno i u predislamskom periodu. U radu je predstavljena institucija usvajanja djece u zakonodavstvima starog Egipta, Sparte, Atine i Rima, te usvajanje u savremenom pravu, kojim se zasniva roditeljski odnos. U historiji su bila prisutna dva modela usvajanja: patrijarhalni i demokratski. Islam je dokinuo praksu usvojenja djece, a sva pitanja koja se odnose na djecu bez roditeljskog staranja treba rješavati putem institucije starateljstva. U radu su predstavljeni usvojenje i njegove vrste u pozitivnom pravu i zakonodavstvu Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: *arogacija, adopcija, legitimacija, usvojenje, djeca bez roditeljskog staranja, porodica, šerijatsko pravo, rimsko pravo...*

UVOD

Problem djece bez roditeljskog staranja je prisutan od nastanka ljudskog roda. Tokom historije bilo je potrebno riješiti pitanje djece bez roditeljskog staranja, pa su mnogi tadašnji sistemi to rješavali kroz ustanovu usvojenja, prema kojoj je usvojeno dijete prelazilo u porodicu usvojitelja, dobivalo njegovo prezime i društveni status. Usvojeno dijete je dobivalo status djeteta po krvi i rođenju. Slična ustanova usvojenja, prisutna kod starih naroda kroz povijest, bila je prisutna i kod predislamskih Arapa, da bi kasnije bila dokinuta jer u islamskom pravu ne postoji ustanova usvojenja kakva se nalazi u uporednim pravima. Na narednim stranicama ćemo predstaviti ustanovu usvojenja kod starih naroda kroz povijest, usvojenje u uporednim pravima, te stav šerijatskog prava u pitanju usvojenja te razloge njegove zabrane u formi u kojoj postoji u uporednim pravima.

1. Usvojenje kod Arapa prije dolaska islama

Kod predislamskih Arapa postojao je običaj usvojenja djece, te se po tom pitanju nisu razlikovali od Grka, Rimljana i drugih naroda toga vremena, kao i mnogih naroda u savremenom dobu koji poznaju običaj usvojenja. Usvojeno dijete je dobivalo status djeteta po rođenju i krvi. Razlozi usvojenja djece bili su: ljubav prema djetetu, nemogućnost rađanja, udomljavanje napuštenog ili izgubljenog djeteta koje nije imalo nikoga od rodbine, želja da se dijete odgoji kao član porodice koja ima određeni ugled u društvu, čime i dijete dobija status koji ta porodica ima u društvu.

Kod predislamskih Arapa običaj usvojenja je bio veoma raširen, pa je bila prava rijetkost da postoji neko ko nema djecu, bilo vlastitu po osnovu rođenja, ili usvojenu. Ebu Huzejfe ibn Utbe ibn Rebi'a ibn Abdu Al-Šems, tetak Mua'avije ibn Ebi Sufjana, bio je usvojio Salima ibn Mu'akila Al-Farisija i oženio ga bratičinom Hindom bint Al-Velid ibn Utbe. El-Hattab, Omerov otac, usvojio je Akira ibn Ebi Rebi'a ibn Ka'b ibn Melika. Al-Esved ibn Abd Jegus je usvojio Al-Mikdada ibn Amr ibn Sa'lebe, a Al-Mikdad je sa svojim pravim ocem boravio u Hadramevtu. Kada je odrastao sukobio se s jednim mladićem Kinda, potom pobjegao u Mekku te sklopio savez s Al-Esved ibn Jegusom, svojim usvojiteljem. Muhammed, a.s., bio je prije poslanstva usvojio Zejda ibn Harise, kojeg je Hakim ibn Hizam doveo iz Šama zajedno s drugim robovima, ili ga je kupio na pijaci Ukaz i s njim došao zajedno

s drugim robovima svojoj tetki Hatidži i poklonio joj ga. U to vrijeme ona je bila udata za Muhammeda, a.s. Kada ga je Muhammed, a.s., vidio, zatražio je od nje da mu ga pokloni, što je i učinila. On ga je potom oslobodio i usvojio prema običajima predislamskih Arapa. Poznata je priča da je Zejd, kada je došao njegov otac da ga uzme k sebi, izabrao da ostane kod Muhammeda, a.s. Tada je Muhammed, a.s., istupio i rekao: "Svjedočim da je ovo moj sin koji će da nasljeđuje i bude naslijeđen." Te riječi su umirile njegovog oca. Zejd je dobio ime Zejd ibn Muhammed, i tako se zvao sve dok nije došla objava: **Zovite ih prema njihovim očevima** (El-Ahzab, 5), krajem 4. ili početkom 5. godine po hidžri, kada je dokinut ovaj običaj.¹

2. Usvojenje kod drugih naroda kroz povijest

Institucija usvojenja djece seže u daleku povijest i imala je različite motive, kao što su jačanje plemena, produženje porodice, nasljeđivanje, poboljšanje statusa vanbračne djece, oslobađanje od ropstva i sl. Prvi pisani dokument koji govori o usvojenju djece jeste Hamurabijev zakonik,² koji donosi propise o usvojenju u članovima od 185. do 191.³

Institut usvojenja je bio prisutan i u zakonodavstvima starog Egipta, Sparte, Atine i Rima, dok srednjovjekovno pravo uglavnom ne poznaje usvojenje, jer ni pravni izvori niti običajno pravo ne ukazuju na njegovo postojanje.⁴ Posvojenje je u starom vijeku bilo prisutno kod istočnih država drevne Mezopotamije, Egipta i Indije, kao i kod zapadnih država robovlasničkog perioda (helensko i

1 Šaqr, Aṭijje, *Enciklopedija porodica u okrilju islama*, IV tom, Odgoj djece u islamu, Izdavač: Mektebetu Wehbe, Kairo 2006. god., str. 85-86.

2 Hamurabijev zakonik je najpoznatiji zakonik naroda staroga Istoka. Babilonski kralj Hamurabi (1792-1750. g. p.n.e.) dao ga je uklesati na kamenu stelu od diorita visine 2,62 m i objaviti narodu pri kraju svoje duge vladavine. Zakonik sadrži 282 propisa, od kojih dio nije sačuvan u cjelosti. Pogledaj: Tomorad, Mladen, *Hamurabijev zakonik*, www.starapovijest.eu/hamurabijev-zakonik/, 11. 5. 2015.

3 Marković, Čedomilj, *Hamurabijev zakonik*, prijevod, www.ius.bg.ac.rs/drakitic/hamurabi/rtf, 11. 5. 2015.

4 Traljić, Nerimana i Bubić, Suzana, *Porodično pravo*, "Magistrat", II izdanje, Sarajevo, 2001, str. 149.

rimsko pravo).⁵ Da je institucija usvojenja djece bila prisutna u starom Egiptu svjedoči nam i Kur'an, a.š., u ajetu koji govori o namjeri i traženju faraonove supruge Asje da uzmu Musa'a, a.s., i usvoje ga nakon što su ga spasili i izvukli iz Nila. Tamo ga je u kolijevci spustila njegova majka, po naredbi Allaha, dž.š., da bi kasnije odrastao na dvoru silnika koji je ubijao svu mušku novorođenčad jer su vračari predskazali da će se roditi dječak u Benu Israilu koji će ga uništiti. Ali, njegova supruga Asja bint Muzahim je vršila pritisak na njega da ga poštede, pa čak i usvoje. Kur'an, a.š., o tome kaže: **I Mi nadahnusmo Musaovu majku: "Doji ga, a kad se uplašiš za njegov život, baci ga u rijeku, i ne strahuj i ne tuguj, Mi ćemo ti ga, doista, vratiti i poslanikom ga učiniti."** I nadoše ga faraonovi ljudi, da im postane dušmanin i jad; zaista su faraon i Haman i vojske njihove uvijek grijeshili. I žena faraonova reče: "On će biti radost i meni i tebi! Ne ubijte ga, možda će nam od koristi biti, a možemo ga i posiniti." A oni ništa ne predosjetiše. (Al-Qasas, 7-9)

U Rimskom Carstvu je također bila raširena praksa usvojenja djece, u mnogo čemu raširenija nego u kasnijim društvima, uključujući i savremena društva. To se naročito odnosilo na pripadnike više klase (*patricije*). Zbog visoke stope smrtnosti djece, aristokratske porodice su ponekad ostajale bez potomaka i nasljednika pa je usvojenje tuđe djece rješavalo taj problem. Često je služilo za jačanje veza među pojedinim porodicama i stvaranje klanova. Tako je rimski car August posinio sinove Agripe i Julije, Gaja i Lucija Cezara. Oni su odgajani na carskom dvoru i, uprkos svojoj mladosti, bili određeni za vršenje raznih misija. Nakon rane smrti najprije Lucija, a zatim i Gaja, August je posinio Tiberija (4.g. p.n.e.), koji je počeo igrati važnu ulogu u političkom životu.⁶ Ono što je svojstveno usvojenju

5 Alinčić, Mira, Bakarić-Abramović, Ana, Hrabar, Dubravka, Jakovac-Lozić, Dijana, Korać, Aleksandra, *Obiteljsko pravo*, str. 295.

6 Maškin, Nikolaj Aleksandrovič, *Istorija Starog Rima*, Naučna KMD, 2005, str. 276; Wriht, Esmond, *The Ancient World - Ilustrovana istorija sveta u boji*, IRO Narodna knjiga, IRO Vuk Karadžić, IRO Rad, Beograd, II izdanje, Mladinska knjiga Ljubljana, II tom, 1984, str. 203.

kod svih starih naroda jeste da su, uglavnom, usvajana muška djeca, koja su služila za potrebe usvajatelja i nastavak njihove loze.

3. Usvojenje u rimskom i uporednim pravima

Već je spomenuto da je usvojenje bilo prisutno u pravima starih država, kao što su asirsko, babilonsko, egipatsko, helensko i rimsko pravo. Posvojenje u asirskom i babilonskom pravu služilo je za uspostavljanje ne samo roditeljskog već i srodničkog odnosa. Posvojenje u starom Egiptu je služilo kao način uključivanja određenih osoba u krug nasljednika. Posvajana su, uglavnom, muška djeca i posvojeni sin je uživao ista prava kao i zakoniti, biološki sin gospodara kuće. U helenskom svijetu posvojenje se spominje još od homerovskog doba, preko gortinskog i spartanskog pa do atenskog prava. Prema Zakoniku polisa Gortine iz 5. v.p.n.e., posvojiti se moglo srodnika ali i osobu koja nije u srodstvu. Prvenstveni cilj posvojenja nije bilo spašavanje doma od ispražnjenja, a o čemu najbolje svjedoči podatak da je posvojenje bilo moguće i onda kada su postojala rođena djeca. No, posvojče je moglo steći svu imovinu posvojitelja samo ako nije imao djece. Ipak, posvojenje u Gortini nije imalo tako snažne učinke i društveni značaj kakav je imalo u Ateni i Rimu. O tome govori i činjenica da je postojala vrlo jednostavna mogućnost opoziva takvog posvojenja. Nešto kasnije, tačnije u 6. v.p.n.e., u atenskom pravu postojanje rođenih sinova predstavljalo je zapreku za posvojenje.⁷

Rimsko pravo poznaje dvije vrste usvojenja, arogaciju i adopciju. Osim rođenjem u zakonitom braku (*matrimonium legitimum*) iz kojeg su zakonito začeta djeca po ocu (*filii iusti legitimi*), pod očinsku vlast (*patriam potestatem*) se dolazilo i usvojenjem jednim od dva načina, kao i legitimacijom. Arogacija i adopcija obuhvaćaju ustanovu posinjenja, usvojenja osoba koje pravnim poslom dobivaju položaj djece i dolaze pod očinsku vlast (*patriam potestatem*). Arogacija je posinjenje punoljetnih i samostalnih osoba (*sui iuris*), dok je adopcija posinjenje maloljetnih osoba koje su pod tuđom vlašću (*alieni iuris*). Svrha posinjenja jeste da se porodici u odumiranju pribavi radna

7 Alinčić, Mira, Bakarić-Abramović, Ana, Hrabar, Dubravka, Jakovac-Lozić, Dijana, Korać, Aleksandra, *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2001, str. 296-297.

snaga, a time pojača i odbrambena i radna moć čitavog gentilnog kolektiva, jer se izumiranje porodice smatralo nesrećom.

Arogacija (*adrogatio, arrogatio*) je imala učinak da osoba zajedno sa svim podložnim mu osobama i cijelim imetkom prelazi u porodicu i očinsku vlast aroganta (*patriam potestatem aroganta*). Arogirati se mogla samo odrasla osoba muškog spola, dok su žene i djeca bili isključeni iz arogacije. Arogacija se vršila u kurijatskim skupštinama, pošto se radilo o napuštanju dosadašnjeg porodičnog kulta, a skupljeni narod je morao odobriti i potvrditi arogaciju jer se i njemu stavljao upit (*rogatio*). Ova vrsta usvojenja je veoma stara. Žene i djeca se nisu mogli arogirati zato što žene nisu mogle biti *patres familias* i produžavati arogantovu porodicu. Također, oni nisu imali pristupa u kurijatske skupštine.⁸

Adopcija (*adoptio*) je posinjenje osobe koja je pod tuđom vlašću (*alieni iuris*) i koja iz dosadašnje porodice prelazi u novu porodicu pod vlast novog *patres familias*. Budući da je adopcija posinjenje djeteta koje nema vlastitu imovinu, ona nije imala nikakvih direktnih učinaka. Adopcija je imala dosta komplikovanu formu koja se ogledala u trokratnoj prividnoj prodaji (*mancipacija*) trećoj osobi. Nakon prve i druge prodaje taj treći bi sina oslobađao iz *mancipiuma* i on bi se vraćao pod očinsku vlast. Nakon treće prodaje ne bi ga više oslobađao, ali u času treće prodaje prestajala bi dotašnja očinska vlast prema Zakoniku XII ploča. Poslije toga bi uslijedilo osnivanje nove očinske porodice za adoptanta u obliku prividne parnice. Adoptant bi prividno tužio onoga koji je nakon treće kupovine imao (*in mancipio*), a prividni protivnik bi šutnjom potvrdio zahtjev prividnog tužitelja. Magistrat bi dosudio (*addictio*) sina adoptantu.⁹

Adopcija je mlađeg porijekla od arogacije, a prema Dioklecijanovom pravu i žena je mogla adoptirati. Adopcija je trebala da zamijeni prirodno potomstvo (*adoptio naturam imitatur*), pa stoga po Justinijanovu pravu adoptirani mora biti barem 18 godina mlađi od adoptanta.¹⁰ Legitimacija (*legitimatio*) je pozakonjenje vanbračne djece. Javlja se u kršćansko doba cara Konstantina i u

8 Horvat, Marijan, *Rimsko pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1980, str. 84.

9 Horvat, Marijan, *Rimsko pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1980, str. 85.

10 Isto, str. 86.

konstitucijama kasnijih careva, kad se carsko zakonodavstvo počelo baviti pitanjem konkubinata, a definitivno se izgrađuje u Justinijanovom zakonodavstvu.¹¹

U novom vijeku, institut usvojenja prisutan je u Napoleonovom pravu (1804), kao i u zakonicima italijanskog prava (1865), rumunskog (1864), kolumbijskog (1867), urugvajskog (1868) i dr. Neki zakoni su potpuno isključili usvojenje, kao što su holandski (1838), portugalski (1877), čileanski (1857) i argentinski (1871). Neki, pak, zakoni, kao njemački Građanski zakonik, švicarski Građanski zakonik i još poneki, prihvatili su usvojenje kao pravni institut koji je vrlo detaljno reguliran. U ranijoj fazi kapitalizma usvojenje je imalo isključivo za cilj produžetak porodice, koji se kasnije mijenja. Nakon prvog svjetskog rata usvojenje postaje najpotpuniji oblik pružanja pomoći sve većem broju ratne siročadi.¹² U Kraljevini Jugoslaviji posinjenje je bilo regulirano Općim građanskim zakonikom, koji se primjenjivao od 1852. godine. U bivšoj SFRJ je 1947. godine donijet savezni Zakon o usvojenju, koji je važio za područje cijele države.¹³

4. Usvojenje i njegove vrste u pozitivnom pravu i zakonodavstvu Bosne i Hercegovine

Usvojenje (*adoptio*) je davnašnja ustanova koja je sociološki nastala prije nastanka države i prava, ali se mijenjala s razvitkom društva. Otuda su osobine ove ustanove i njeni ciljevi različiti u raznim periodima i u raznim zemljama. Zato je i u sadašnje doba ova ustanova različito pravno regulisana u raznim zemljama, ali uvijek u sebi sadrži *de facto* prekid veza koje sjedinjuju dijete s njegovim praviim roditeljima i stvaranje novih s njegovim usvojiocima. Prema tome usvojenje je određeno, u pravu kao i u stvarnom životu, suštinom porodičnih odnosa i shvatanjima o porodici određenog društva.

Usvojenje je, u osnovi, pravna ustanova, jedno trajno stanje, koje pravno postoji kao roditeljski odnos između usvojioca odnosno usvojilaca, s jedne strane, i usvojenika i njegovih potomaka, s druge strane, ali je to takođe i pravni akt, u formi svečanog ugovora

11 Isto, str. 86.

12 Alinčić, Mira, Bakarić-Abramović, Ana, Hrabar, Dubravka, Jakovac-Lozić, Dijana, Korać, Aleksandra, *Obiteljsko pravo*, str. 299.

13 Isto, 300-301.

ili odluke nadležnog organa, kojim se zasniva pravna ustanova usvojenja.¹⁴ U savremenom pravu, usvojenje predstavlja najkvalitetniji vid zaštite djece bez roditeljskog staranja. Usvojenjem se zasniva roditeljski odnos. Dijete bez roditelja dobiva porodicu i stiče uvjete za sretno odrastanje. Imajući u vidu vrijeme kad se javilo, može se reći da usvojenje predstavlja ustanovu koja se susreće prije nastanka države i prava, kada postaje kao faktički odnos. Potreba za jačanjem gensa, jačanjem, prije svega, njegove odbrambene moći, bio je osnovni razlog prihvatanja ratnih zarobljenika i stranaca u gens.¹⁵

O usvojenju u savremenim uvjetima može se govoriti kao o najkvalitetnijem obliku zaštite djece bez roditeljskog staranja ili djece čiji roditelji neće ili ne mogu da zadrže djecu i u njihovom interesu vrše roditeljsko pravo. Ne može se osporiti ni značaj usvojenja djece za usvojioce. Oni na ovaj način zadovoljavaju želju za roditeljstvom i djecom.¹⁶ Posvojenje je obiteljskopravna institucija kojom se pravnim putem zasniva roditeljski odnos između tuđeg maloljetnog djeteta (posvojčeta) i punoljetne osobe (posvojitelja), i to pravnim aktom nadležnog organa. Između posvojitelja i posvojčeta uvijek nastaje roditeljski odnos, neovisno o kojoj se vrsti posvojenja radi.¹⁷

Normirajući institut usvojenja PZ BiH u čl. 12. određuje: "Usvojenjem se između usvojioca i usvojenika uspostavljaју odnosi koji postoje između roditelja i djece, s ciljem da se djetetu koje je usvojeno pruže uvjeti života koje imaju djeca koja žive u porodici".¹⁸ Porođični zakon Federacije Bosne i Hercegovine u čl. 91. stav (1) definiše usvojenje ovako: "Usvojenje je poseban oblik porođičnopravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski odnosno srođnički odnos."¹⁹ Usvojenjem nastaje roditeljski odnosno srođnički odnos, ali je to ujedno i vid zaštite djece bez roditeljskog staranja. Usvojenjem, usvojioци stiču

14 Bakić, Vojislav, *Porodično pravo u SFRJ*, Savremena administracija, II izdanje, Beograd, 1985, str. 307.

15 Traljić, Nerimana, Bubić, Suzana, *Porodično pravo*, "Magistrat", II izdanje, Sarajevo, 2001, str. 149.

16 Isto, str. 150.

17 Alinčić, Mira, Bakarić-Abramović, Ana, Hrabar, Dubravka, Jakovac-Lozić, Dijana, Korać, Aleksandra, *Obiteljsko pravo*, str. 303.

18 Traljić, Nerimana, Bubić, Suzana, *Porodično pravo*, str. 150.

19 *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, čl. 91. stav 1, str. 15.

roditeljsko pravo koje je istovjetno roditeljskom pravu koje nastaje prirodnim putem.

Neki autori iz oblasti porodičnog prava, pored dvije vrste usvojenja u rimskom pravu, *arrogatio* i *adoptio*, navode i dvije vrste koje se navode u Justinijanovom pravu, potpuno (*adoptio plena*) i nepotpuno usvojenje (*adoptio minus plena*). Veliki broj pravila o ovoj ustanovi buržoaska prava preuzela su iz rimskog prava.²⁰

Kroz historiju, mogu se uočiti dva shvatanja o usvojenju. To su patrijarhalni i demokratski model usvojenja. Prema patrijarhalnom modelu, usvojenje je postojalo u interesu porodice i usvojioca, ali ne i usvojene djece. To je bio način da se produži srodnička loza usvojioca i da se spriječi njeno gašenje. Neke od osobenosti ovog usvojenja su starosna dob. U rimskom pravu usvojitelj je morao imati napunjenih 60 godina, a u nekim pravima 40 – 50 godina. Mogla su se usvojiti maloljetna djeca kao i punoljetne osobe, ali su se radije usvajale punoljetne osobe, obično bliži srodnici, kako bi imovina ostajala u porodičnim rukama. Usvojenje je smatrano pretežno privatnom ustanovom, ali je po pravilu tražena državna, sudska ovjera. Zatim, tražena je dovoljna razlika u godinama između usvojioca i usvojenika. Prema ovom načinu usvojenja usvojenik ne izlazi sasvim iz svoje prirodne porodice, jer postoje neka prava i dužnosti prema roditeljima i drugim krvnim srođnicima, i ne ulazi sasvim u porodicu usvojioca. Što se tiče demokratskog modela usvojenja, ono je nastalo u posljednjih nekoliko decenija u nekim kapitalističkim zemljama, a bilo je prisutno u nekim socijalističkim zemljama. Njegove osnovne karakteristike se ogledaju u sljedećem: mijenja se svrha usvojenja, a cilj usvojenja nije više produženje porodice usvojitelja već zbrinjavanje djece bez roditelja. Mijenjaju se i razlozi za usvojenje. Ono treba da nadoknadi bračnim drugovima biološku i emotivnu želju za djecom. Mogu se usvojiti maloljetna djeca, ali ne i punoljetna. Nastoji se osigurati potpuna tajnost usvojenja, kako bi veza između usvojitelja i usvojenika bila čvršća. Zatim, tu je obavezno državni organ koji odlučuje o zasnivanju ove ustanove.²¹

Najveći broj zakonodavstava danas poznaje samo jednu formu usvojenja (slovenačko, hrvatsko, njemačko, englesko, grčko,

20 Mladenović, Marko, Panov, Slobodan, *Porodično pravo*, Dosije, Beograd, 2003, str. 405.

21 Mladenović, Marko, Panov, Slobodan, *Porodično pravo*, 405 - 406.

italijansko, švicarsko pravo itd.), ali ima i onih pravnih sistema koji razlikuju potpuno i nepotpuno usvojenje.²²

Porodično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine predviđa dva oblika usvojenja – nepotpuno i potpuno usvojenje.²³ Da bi se realizirala bilo koja od ove dvije vrste usvojenja nužno je da se ostvare pretpostavke kod usvojitelja i kod usvojenika. Osnovni cilj usvojenja je pružiti brigu usvojeniku i osigurati mu uvjete za normalan razvitak, onakve kakvi postoje u svakoj normalnoj porodici. Zakonodavac postavlja čitav niz uvjeta koji se moraju naći kod potencijalnog usvojitelja da bi se realiziralo usvojenje, kao što su godine straosti, bračni status, zdravstvene, moralne, socijalne i etičke osobine.

Prema porodičnom pravu Federacije Bosne i Hercegovine, usvojlac ne može biti lice kome je oduzeto roditeljsko staranje, lice kome je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost, kao ni lice koje ne pruža dovoljno jemstva da će pravilno ostvarivati roditeljsko staranje. Usvojlac ne može biti ni lice kod čijeg bračnog partnera postoji jedna od okolnosti iz stava 1. čl. 97. (čl. 97. stav 2)²⁴ Srodnik po krvi u pravoj liniji ne se može usvojiti, kao ni brat ni sestra. (član 93. stav 2) Staratelj ne može usvojiti svog štićenika (čl.93. stav 3) dok ga organ starateljstva ne razriješi dužnosti staratelja. Usvojlac može biti ne samo građanin Bosne i Hercegovine već i stranac, i to samo onda ako dijete ne može biti usvojeno u Bosni i Hercegovini. (član 93. stav 3)²⁵

Porodični zakon određuje u kojoj životnoj dobi jedno lice može biti usvojlac i razliku u godinama koja mora postojati između usvojioca i usvojenika. U smislu člana 96. stav 1. to može biti samo osoba od 25 do 45 godina starosti, i koja je starija od usvojenika najmanje 18 godina. Ako postoje naročiti razlozi, usvojlac može biti i lice

22 Draškić, Marija, *Porodično pravo i pravo deteta*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011, str. 242.

23 *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, čl. 91. stav 2, koji glasi: "Usvojenje se može zasnovati kao nepotpuno i potpuno."

24 Bubić, Suzana, Traljić, Nerimana, *Roditeljsko i starateljsko pravo*, str. 113.

25 Isto, str. 114.

strarije od 45 godina, ali dobna razlika između usvojioca i usvojenika ne smije biti veća od 45 godina. (član 96. stav 3)²⁶

Kad je, pak, riječ o usvojeniku, i kod njega se moraju ostvariti određene pretpostavke. Usvojenje se može zasnovati samo ako je u interesu djeteta koje se usvaja. U našem pravu se može usvojiti samo maloljetno dijete, bez obzira o kojem se usvojenju radi. Kad je u pitanju potpuno usvojenje, može se usvojiti dijete do deset godina života. Zakonodavac je predvidio da se ne može usvojiti dijete prije isteka roka od tri mjeseca (član 94. stav 1), kako bi se spriječilo donošenje ishitrene odluke, budući da odluku o davanju djeteta na usvojenje uglavnom donose vrlo mlade majke, odmah nakon rođenja djeteta. U smislu člana 94. stav 2, ne može se usvojiti dijete maloljetnih roditelja. Da vremenska ograničenja imaju svoje opravdanje, ukazuju i neki slučajevi iz prakse. U praksi Centra za socijalni rad u Sarajevu u periodu 1992-1994. g. zasnovano je deset usvojenja. Radilo se o vanbračnoj djeci čije su majke odmah po rođenju dale saglasnost za usvojenje njihove djece. U svim slučajevima radilo se o neželjenoj trudnoći.²⁷

Također, moraju postojati određene pretpostavke na strani prirodnih roditelja usvojenika. U smislu člana 98. stav 1, za usvojenje je potreban pristanak oba roditelja ili jedinog roditelja djeteta. Pristanak roditelja mora biti izričit u odnosu na vrstu usvojenja. (član 98. stav 2) U smislu člana 98, nije potreban pristanak roditelja ako mu je oduzeto roditeljsko pravo, ako ne živi s djetetom i tri mjeseca je u većoj mjeri zapustio dijete, ako je maloljetan i nije u stanju shvatiti značenje usvojenja, ako mu je ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost te ako mu je boravište nepoznato najmanje šest mjeseci, a u tom periodu se ne brine za dijete.²⁸

4.1. Nepotpuno usvojenje

Već je spomenuto da Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine propisuje dvije vrste usvojenja, nepotpuno i potpuno. Nepotpunim usvojenjem nastaju između usvojioca, s jedne strane, te

26 Bubić, Suzana, Traljić, Nerimana, *Roditeljsko i starateljsko pravo*, str. 115.

27 Isto, str. 116.

28 Isto, str. 117.

usvojenika i njegovih potomaka, s druge strane, prava i dužnosti koja po zakonu postoje između roditelja i djece, ako zakonom nije drukčije određeno.²⁹ Kod ove vrste usvojenja odnos usvojenika s njegovim krvnim srođnicima ne prestaje zasnivanjem usvojenja, a zasniva se odnos usvojenika i njegovih potomaka s usvojiocem sa svim pravima i dužnostima koji postoje između roditelja i djece. Usvojenik dobiva prezime usvojioca, osim ako usvojiac odluči da usvojenik zadrži svoje prezime ili svom prezimenu doda prezime usvojioca. U slučaju promjene imena i prezimena usvojenika potreban je i njegov pristanak, ukoliko je usvojenik stariji od 10 godina. (član 118. stavovi 1, 2. i 3) Nepotpuno usvojenje predstavlja bračnu smetnju za zaključenje punovažnog braka (čl. 13), a njegov nasljednopravni položaj, kao i položaj njegovih potomaka, prema usvojiocu je isti kao i položaj njegove djece i drugih potomaka. (čl.19)³⁰ Porodični zakon u čl. 120. predviđa mogućnost raskida nepotpunog usvojenja odlukom organa starateljstva po službenoj dužnosti, ako to zahtijevaju opravdani interesi maloljetnog usvojenika. Raskidom usvojenja uglavnom prestaju međusobna prava i obaveze.³¹

4.2. Potpuno usvojenje

Potpunim usvojenjem se između usvojioca i njegovih srođnika, s jedne strane, i usvojenika i njegovih potomaka, s druge strane, zasniva neraskidiv odnos srodstva jednak krvnom srodstvu.³² U matičnu knjigu se usvojioci upisuju kao roditelji usvojenika.³³ Usvojenik se potpuno integrira u porodicu usvojioca, a prekida sve veze s prirodnom porodicom. (član 113) Roditeljsko staranje potpuno prelazi na usvojioca, bez mogućnosti da se roditeljsko staranje biloških roditelja aktivira u bilo kojem segmentu. Potpuno usvojenje je neraskidivo. Ono predstavlja smetnju za zaključivanje punovažnog braka, pa usvojenik i njegovi potomci ne mogu zaključiti brak s usvojiocem i njegovim srođnicima, u istom stepenu kao ni srođnici po krvi. (član 12. stav 2) Na lica koja su zasnivala

29 *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, član 117. stav 1.

30 Bubić, Suzana, Traljić, Nerimana, *Roditeljsko i starateljsko pravo*, str. 128.

31 Isto, str. 129-130.

32 *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, član 113. stav 1.

33 Isto, čl.113. stav 2.

potpuno usvojenje primjenju se ista pravila nasljednog prava koja vrijede i za krvne srodnike.³⁴

1.5. Stav šerijatskog prava o usvojenju

Već je spomenuto da su predislamski Arapi, kao i većina drugih naroda tog doba, imali običaj usvojenja djece. Čak je i Muhammed, a.s., prije početka Objave bio usvojio Zejda ibn Harisa, kojeg je dobio na poklon od supruge Hadidže, r.a., a koji je kasnije dobio ime Zejd ibn Muhammed.³⁵ Iako je Muhammed, a.s., bio sačuvan postupaka i radnji iz predislamskog perioda džahilijeta koje islam neće potvrditi, ipak, takav slučaj nije s praksom usvojenja jer je, kako je spomenuto, Muhammed, a.s., imao posinka, a islam će kasnije staviti van snage ovu instituciju, zabraniti usvojenje i učiniti ovu praksu ništavnom. U ovom propisu koji je, prema mišljenju nekih učenjaka, derogacija sunneta – prakse Allahovog, a.s., Poslanika Kur'anom, ogleda se mudrost Svevišnjeg u stavljanju van snage ustanove koja se bila duboko ukorijenila u praksi predislamskih Arapa.³⁶ Da bismo mogli pronicnuti u mudrost ovog propisa, navest ćemo ovaj slučaj u cjelosti i način na koji Uzvišeni Stvoritelj učinio ovu praksu zabranjenom, na temelju Allahove, dž.š., objave i hadisa Muhammeda, a.s.

Od Ibn Omera, r.a., prenosi se predaja u kojoj se navodi da Zejd ibn Harise, rob Allahovog poslanika Muhammeda, a.s., nije nikako drukčije nazivan osim Zejd ibn Muhammed, sve dok nije došla objava: **Zovite ih po očevima njihovim, to je kod Allah ispravnije. A ako ne znate imena očeva njihovih, pa, braća su vaša po vjeri i štićenici su vaši. Nije grijeh ako u tome pogriješite, grijeh je ako to namjerno učinite; a Allah prašta i samilostan je.** (Al-Ahzab, ajet, 5) Nakon toga je Muhammed, a.s., rekao: "Ti si Zejd ibn

34 Bubić, Suzana, Traljić, Nerimana, *Roditeljsko i strateljsko pravo*, str. 126-127.

35 Mehanović, Halil, *Islamski pogled na usvajanje djece*, Hikmet, (VIII) br. 1(85), januar, 1995, str. 21.

36 Ibn Arabi u svom tefsiru Ahkam al-Qur'an kaže da ovo nije derogacija sunneta Kur'anom, jer se nisu ispunili svi uvjeti derogacije, naime, kada dođe neki propis u osnovi i stavlja van snage nešto što je bila praksa iz džahilijeta, ne može se za to reći da je derogacija. Vidi: Ibn Arabi, Al-Kadi Muhammed ibn Abdillah Ebu Bekr, *Ahkam al-Qur'an*, tom III, treće izdanje, Dar al-kutub al-ilmijeh, Bejrut, 2003/1424.h., str.540.

Harise ibn Šerahil.” Al-Alusi u komentaru ovog ajeta u svom tefsiru navodi priču kako je Zejd ibn Harise u međuplemenskim sukobima dopao u ropstvo i dospio na mekansku pijacu Ukaz kao rob na prodaju. Hakim ibn Hizam ibn Huvejlid ga je kupio Hadidži bint Huvejlid, tetki po ocu, koja ga je zamolila da joj kupi pametnog i oštroumnog dječaka, roba, arapskog porijekla, ako ga nađe s takvim osobinama. Na pijaci je naišao na Zejda, roba kojeg su prodavali, a čija su mu se oštroumnost i inteligencija dopali. Kad je s njim došao Hatidži, on joj se dopao i ona ga je zadržala kod sebe. Kad se udala, dječakova oštroumnost se dopala Muhammedu, a.s., pa je zatražio od nje da mu ga pokloni, što je ona i učinila. Kod Muhammeda, a.s., Zejd je izrastao u mladića, te je jednom, krenuvši u Šam kao gonič Ebu Talibovih deva, prošao teritorijom koja pripada njegovom plemenu. Njegov amidža ga je vidio i prepoznao, pozvao njegovog oca i rekao: “Harise, ovo je tvoj sin.” Kad je njegov otac došao, prepoznao ga je i upitao: “Kakav tretman imaš kod svog vlasnika?”

On je odgovorio: “On mi daje prednost nad svojom ženom i djecom.” Poslije toga su zajedno s njim krenuli otac, amidža i brat u Mekku, gdje su se sreli sa Muhammedom, a.s., a Harise mu je rekao: “Muhammede, vi ste stanovnici Allahovog hrama i njegove komšije, a kod Njegove kuće oslobađate ponižene i zarobljene i hranite zarobljenike. Moj sin je kod tebe, pa nam učini dobročinstvo i zaduži nas tako što ćeš nam dopustiti da ga otkupimo, jer ti si sin prvaka svog naroda, a ja ću ti zauzvrat dati koliko zatražiš.”

Muhammed, a.s., rekao je: “Ja za vas imam bolju ponudu.”

Oni su upitali: “Kakvu?”

On im je rekao: “Dat ću mu mogućnost da bira, pa ako izabere vas, uzmite ga k sebi bez ikakve otkupnine, a ako izabere mene, odustanite od potražnje.”

Zejdov otac je na to rekao: “Neka te Allah nagradi svakim dobrom, veliko si dobročinstvo učinio.”

Muhammed, a.s., pozvao je Zejda i upitao ga: “Zejde, poznaješ li ti ove ljude?”

“Da“, rekao je, „ovo su moj otac, amidža i brat.”

Muhammed, a.s., reče: “Ti si ih prepoznao. Ako izabereš da ideš s njima, možeš ići, a ako izabereš mene, pa ja sam onakav kakvog me poznaješ.”

Zejd je rekao: "Ja pored tebe neću nikoga da biram. Ti si mi na mjestu i oca i amidže."

Tada su njegov otac i amidža rekli: "Zejde, zar si izabrao da budeš rob?"

On je odgovorio: "Ja neću da se rastanem od ovog čovjeka."

Kada je Muhammed, a.s., vidio tu njegovu upornost i želju da ostane kod njega, rekao je: "Posvjedočite da je on slobodan čovjek i da je moj sin koji me nasljeđuje i koga ja nasljeđujem."

Njegov otac i amidža su osjetili spokoj i smiraj jer su vidjeli plemenitost i dobrotu Muhammeda, a.s.

Zejd se u predislamskom periodu zvao Zejd ibn Muhammed (Zejd, sin Muhammedov) sve dok nije objavljen ajet: "*Zovite ih po očevima njihovim*", nakon čega mu je vraćeno ime Zejd ibn Harise.³⁷

Budući da je Zejd ibn Harise promijenio srodstvo i usvojenjem postao Zejd ibn Muhammed, to je bilo itekako važno u njegovom životu, pa ga je Poslanik, a.s., oženio svojom tećićnom Zejneb bint Džahš, ženom visokog društvenog porijekla i ugleda, iz plemena Kurejš.

Njihov brak je funkcionisao i trajao nešto više od godine dana, sve do objave ajeta iz sure Al-Ahzab kojima se usvojenje stavlja van snage.³⁸

A On nije posinke vaše sinovima vašim učinio. To su samo vaše riječi, iz usta vaših, a Allah istinu govori i na pravi put izvodi.³⁹

Muhammed nije roditelj nijednom od vaših ljudi, nego je Allahov poslanik i posljednji vjerovjesnik – a Allah sve dobro zna.⁴⁰

Nakon objave ovih ajeta Zejd ibn Muhamed po usvojenju ponovo dobiva svoje stvarno srodstvo po rođenju i ime Zejd ibn Harise, što je proizvelo određene promjene u njegovom braku sa Zejneb bint Džahš. Ona se pribojavala da će biti ponižena kao Kurejševića jer Zejd nije više sin Muhammeda, a.s. Nastupile su i razmirice među njima, tako da je Zejd već počeo razmišljati o razvodu, ali ga

37 Al-Alusi, Šihabud-din Mahmud ibn Abdillāh Al-Husejni, *Ruhul-ma'ani fi tefsiri Al-Quran Al-Adim ves- seb'i al-metani*, tom XI, prvo izdanje, Darul-kutub al-ilmejeh, Bejrut, 1415. h., str. 146.

38 Ibn Kesir, *Tefsirul- Qur'ani Al-Kerim*, tom VI, prvo izdanje, Darul-kutub al-ilmejeh, Bejrut, 1419. h., str. 378.

39 Sura Al-Ahzab, ajet 4.

40 Sura Al-Ahzab, ajet 40.

je Poslanik, a.s., hrabrio da sačuva brak i zadrži suprugu, iako ga je Allah, dž.š., već bio obavijestio da će se Zejd i Zejneb razvesti i da će se on oženiti njom. Muhammedu, a.s., bilo je veoma nelagodno u ovakvoj situaciji. O tome svjedoče mnoge predaje koje govore o ovom slučaju.

Prenosi se da je Aiša, r.a., rekla: «Da je Muhammed, a.s., išta sakrio od Objave, sakrio bi riječi Uzvišenog: **U sebi si skrivao ono što će Allah objelodaniti i ljudi si se bojao, a preče je da se Allaha bojiš,**⁴¹ i sakrio bi: **I nakon što je Zejd s njom živio i od nje se razveo, Mi smo je za tebe udali**⁴², a Allah, dž.š., je Taj Koji je bio na mjestu Staratelja prilikom udaje, što znači da je Allah, dž.š., naredio da se Muhammed, a.s., njome oženi.⁴³

El-Kurtubi u svom komentaru Kurʿana, a.š., navodi predaju od Ibn Mesʿuda, Aiše i El-Hasana u kojoj se kaže: «Allah, dž.š., nije objavio za Poslanika, a.s., teži ajet od ovoga.»⁴⁴

To je 37. ajet sure Al-Ahzab koji govori o Allahovoj, dž.š., blagodati koju je dao Zejdu i dobročinstvu koje mu je učinio Muhammed, a.s. U njemu se govori i o braku Muhammeda, a.s., sa Zejnebon, nakon što se Zejd razveo s njom.

A kad ti reče onome kome je Allah milost darovao, a kome si i ti dobro učinio: «Zadrži ženu svoju i boj se Allaha!» - u sebi si skrivao ono što će Allah objelodaniti i ljudi si se bojao, a preče je da se Allaha bojiš. I pošto je Zejd s njom živio i od nje se razveo, Mi smo je za tebe udali, kako se vjernici ne bi ustručavali više da se žene ženama posinaka svojih, kad se oni od njih razvedu – kako Allah odredi, onako treba da bude.⁴⁵

Ibn Kesir navodi predaju za koju kaže da je bilježi Buharija a prenosi Enes ibn Malik, r.a., da se Zejneb bint Džahš, r.a., ponosila pred drugim ženama Muhammeda, a.s., i govorila: «Vas su udale

41 Sura Al-Ahzab, ajet 37.

42 Sura Al-Ahzab, ajet 37.

43 Ibn Kesir, *Tefsīrul- Qurʿani Al-Kerīm*, tom VI, str. 378.

44 El-Kurtubi, Ebu Abdillāh Muhammed ibn Ahmed ibn Ebi Bekribn Fereh El-Ensari El-Hazredži Šemsuddin, *El-Džamiʿ li Ahkamil-Kurʿan*, tom XIV, III izdanje (20 tomova), Darul-kutubil-misrije, Kairo, 1964 (1384.h.), str. 189.

45 Sura Al-Ahzab, ajet 37.

vaše porodice, a ja sam se udala po naredbi Allaha, dž.š., Koji je iznad sedam nebesa.»⁴⁶

Prije objave ajeta kojim se zabranjuje mijenjanje srodstva djeci po usvojenju, Zejd se zvao Zejd ibn Muhammed, sve dok nije objavljen 4. ajet sure Al-Ahzab, a onda je rekao: «Ja sam Zejd ibn Harise.» Zabranjeno mu je da govori: «Ja sam Zejd ibn Muhammed.» Počast da bude Zejd ibn Muhammed mu je oduzeta. Allah, dž.š., znao je koliko mu je bilo teško zbog toga pa mu je dao posebnu počast koju nije dao nikome drugom od ashaba osim njemu, a to je činjenica da je on jedini ashab čije je ime spomenuto u Kur'anu, a.š.⁴⁷

Šerijat zabranjuje i čini ništavnom instituciju usvojenja, kako tekstualno tako i praktično.

Kao što se može vidjeti iz slučaja Zejda ibn Harise, o kojem govore ajeti iz sure Al-Ahzab, islam u potpunosti zabranjuje usvojenje. Kur'anski ajeti 4, 37. i 40. iz sure Al-Ahzab, kojima se usvojenje stavlja van snage i zabranjuje muslimanima, jasni su po tom pitanju.

Praktično dokidanje institucije usvojenja ogleda se u činjenici da je Allah, dž.š., obavezao Muhammeda, a.s., da stupi u brak s razvedenom ženom svoga nekadašnjeg posinka, što je medinskom društvu bio jak dokaz da usvajanje nema nikakvu snagu u promjeni srodstva, pa tako ne postoji srodstvo između usvojitelja i usvojenika, a praktični dokaz za to je brak između Muhammeda, a.s., i Zejneb bint Džahš, razvedene žene Zejda ibn Harise. Budući da posinak nema status sina po krvi, srodstvo po toj osnovi je ništavno i ne predstavlja trajnu bračnu smetnju kao što je to u srodstvu po krvi, jer ocu nije dozvoljeno stupiti u brak sa suprugom svoga sina nakon njegovog razvoda s njom, budući da je to trajna bračna smetnja. Allah, dž.š., kaže: **Zabranjuju vam se ... i žene vaših rođenih sinova...**⁴⁸

Uglavnom, šerijatski propisi imaju razloge zbog kojih su doneseni i koje možemo prihvatiti i našim razumom, ali ako ih ne znamo, dužni smo prihvatiti propis na temelju šerijatskih dokaza.

46 Ibn Kesir, *Tefsirul- Qur'ani Al-Kerim*, tom VI, str. 379.

47 Al-Kurtubi, Ebu Abdillah Muhammed ibn Ahmed ibn Ebi Bekr ibn Fereh El-Ensari El-Hazredži Šemsuddin, *Al-Džami' li Ahkamil-Kur'an*, tom XIV, str. 194.

48 Sura En-Nisa', ajet 23.

Razlog zbog kojih islam zabranjuje instituciju usvojenja i čini je ništavnom jeste taj što se njome dijete lišava stvarnog srodstva i dobija drugo srodstvo, koje nije njegovo. Muhammed, a.s., kaže: *Koja god žena pripiše nekoj porodici dijete koje joj ne pripada, Allah, dž.š., neće je uvesti u Njegov džennet, a koji god čovjek ne prizna svoje dijete, a još gleda u njega, Allah, dž.š., zaklonit će se od njega i osramotit će ga pred cijelim svijetom na Sudnjem danu.*⁴⁹

*Ko sebe pripiše nekom drugom čovjeku osim svome ocu i to učini po svom znanju, izašao je iz vjere, a ko sebe pripiše drugoj porodici kojoj ne pripada, neka sebi pripremi mjesto u džehennemu.*⁵⁰

Ovi hadisi jasno ukazuju da šerijat zabranjuje da se djeca pripisuju nekom drugom osim svojim očevima. Stoga je usvojenje na način koji poznaju pozitivna prava, prema islamskom učenju strogo zabranjeno – haram, na osnovu jasnih argumenata šerijatskog prava.⁵¹

Usvojenjem se lišavaju stvarni nasljednici nasljedstva zbog postojanja usvojenog djeteta, što dovodi do svađa u porodici među stvarnim nasljednicima. Prema tome, usvojeno dijete prema šerijatskim propisima ne može biti nasljednik poočima ili pomajke, osim da mu ovi testamentom ostave dio imovine.

Usvojenjem dolazi do miješanja srodstva, jer se u jednu porodicu ubacuje strani elemenat koji joj ne pripada. Također, usvojenjem dijete ne postaje članom te porodice, jer je samo krvna i tazbinska veza mjerodavna, pa tako poslije punoljetstva usvojeniku nije dozvoljeno da se osamljuje sa svojom pomajkom ako je muško ili sa svojim poočimom ako je žensko, a i sa drugim osobama s kojima bi, inače, mogao stupiti u brak, kao što su sinovi i kćeri poočima i pomajke, jer lažna pripadnost nekoj porodici nije garant očuvanja od zabranjenih intimnih veza.

49 Ebu Davud, Sulejman ibn El-Eš'as ibn Ishak Ibn Bešir ibn Šeddad ibn Amr El-Ezdi Es-Sidžistani, *Sunen Ebi Davud*, tom II, str. 279; El-Bejheki, Ahmed ibn El-Husejn ibn Ali ibn Musa El-Husrevdžirdi El-Hursani Ebu Bekr, *Es-Sunen El-Kubra*, tom VII, str. 666; Al-Bejheki, *Al-Sunen Al-Sagir*, tom III, str 147.

50 El-Buhari, Muhamed ibn Ismail Ebu Abdullah, *Sahihul-Buhari*, tom IV, I izdanje, Daru tavkin-nedžati, 1422.h., str.180.

51 Al-Zuhajli, Wehbe ibn Mustafa, *Al-Fiqhu al-islamiju ve edilletuhu*, III izdanje, Darul-fikr, Damask, 1989, str. 674.

Dakle, adopcija kakvu poznaju pozitivna prava po islamu je ništavna, a rješavanje problema djece bez roditelja treba regulisati na druge načine propisane šerijatom.⁵²

Zaključak

U spektru dječijih prava koja su pobrojana u Konvenciji o dječjim pravima koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 20.10.1989. godine, poslije prava na život najvažnije pravo djeteta jeste odrastanje u vlastitoj porodici koja će mu osigurati zaštitu njegovih osnovnih prava, kao što su pravo na život, pravo na obrazovanje, pravo na ime i porijeklo, pravo na igru i zabavu itd. Jaka i zdrava porodica je garant zaštite prava djeteta, jer se u praksi pokazalo da slabljenjem porodice i porodičnih odnosa ili gubitkom porodice, djeca dolaze u opasnost gubitka osnovnih prava, među kojima je pravo na život i ostala nabrojana prava djeteta. Ukoliko dijete nema potrebnu brigu porodice, iz bilo kojeg razloga, tu brigu preuzima organ starateljstva koji će djetetu nadomjestiti gubitak oslonca u porodici, pružiti mu zaštitu i iznaći rješenja koja su za njega u najboljem interesu. Savremeni trend u socijalnom zbrinjavanju ove populacije, djece bez roditeljskog staranja, jeste da se nakon prihvatanja u ustanove za zbrinjavanje djetetu pruži potrebna briga i da mu se što prije pronađe trajno rješenje i smještaj u zamjenskim porodicama kroz usvajanje ili hraniteljstvo, a njegov boravak u ustanovama za zbrinjavanje svede na najkraći vremenski period. Djeci se nastoje imitirati oni odnosi koji vladaju u porodicama, pa se stoga njihov boravak u domovima treba svesti na najmanju mjeru.

Prema tom shvatanju, najpoželjniji način je usvajanje djece, a zatim hraniteljstvo. Usvajanje djece je prisutno od najranije historije, pa se spominje još u Hamurabijevom zakoniku. U rimskom pravu i povijesti Rima institucija usvojenja je bila veoma prisutna, a našla je svoju primjenu kod svih naroda, i postoji sve do današnjeg dana u pozitivnom pravu gotovo svih naroda. Iako se danas govori o usvojenju kao najboljem rješenju za dijete, u praksi kroz povijest pa do danas se pokazalo da je usvojenje djeteta u mnogim situacijama bilo radi ostvarenja nekih ciljeva usvojitelja u prvom redu, pa tek

52 Mehanović, Halil, *Islamski pogled na usvajanje djece*, Hikmet, (VIII) br. 1 (85), januar, 1995, str. 21.

onda da se pruži utočište, skrb i zamjenska porodica djetetu bez roditeljskog staranja.

Islamsko šerijatsko pravo zabranjuje usvajanje na način kako to propisuju pozitivna savremena prava, tako što će se dijete pripisati drugoj porodici, nositi njihovo prezime, i u potpunosti se odvojiti od svog porijekla i rodbine. To je stoga što rodbinske veze, roditeljstvo i porod nastaju rađanjem a ne sudskom odlukom, pa stoga ne može usvojeno dijete nikada biti sin ili kći administrativnom odlukom. To znači da oni ne mogu, nakon šerijatskog punoljetstva, živjeti u krugu jedne porodice. Budući da je usvojenje, prema šerijatskom pravu, ništavno te da stoga ne proizvodi bračne smetnje, zbog nepostojanja krvnog srodstva između usvojitelja i usvojenika ono nosi sa sobom određene kušnje i opasnosti. Međutim, to ni pošto ne znači da islam ne podstiče vjernike na brigu o djeci bez roditeljskog staranja. Naprotiv, mnogo je islamskih tekstova koji govore o veličini staranja o siročetu, djetetu bez roditeljskog staranja, i veličini nagrade kod Allaha, dž.š., na budućem svijetu za to djelo. Budući da je usvojenje ništavno, prema šerijatskom pravu brigu o djeci bez roditeljskog staranja treba organizirati kroz druge institucije koje se ne kose sa šerijatom.

LITERATURA

Al-Alusī, Šihabud-din Mahmud ibn Abdillāh Al-Husejni, *Ruhul-ma'anī fī tefsiri Al-Quran Al-Adim ves-seb'i al-mesani*, tom XI, Darul-kutub al-ilmejeh, Bejrut, 1415.h.

Mira Alinčić, Ana Bakarić-Abaramović, Dubravka Hrabar, Dijana Jakovac-Lozić, Aleksandra Korać, *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2001.

Dr. Vojislav Bakić, *Porodično pravo u SFRJ*, Savremena administracija, Beograd, 1985.

Suzana Bubić, Nerimana Traljić, *Roditeljsko i starateljsko pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.

Marija Draškić, *Porodično pravo i pravo deteta*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011.

Sulejman ibn El-Eš'as ibn Ishak Ibn Bešir ibn Šeddad ibn Amr El-Ezdi Es-Sidžistani Ebu Davud, *Sunen Ebi Davud*, El-Mektebetul-asrija, Bejrut

Ahmed ibn El-Husejn ibn Ali ibn Musa El-Husrevdžirdi El-Hur-sani Ebu Bekr El-Bejheki, *Es-Sunen El-Kubra*, Darul-Kutubi el-ilmijeh, Bejrut, 2003.

Muhamed ibn Ismail Ebu Abdullah El-Buhari, *Sahihul-Buhari*, Daru tavkin-nedžati, 1422.h.

Ebu Abdillallah Muhammed ibn Ahmed ibn Ebi Bekribn Fereh El-Ensari El-Hazredži Šemsuddin El-Kurtubi, *El-Džami' li Ahkamil-Kur'an*, Darul-kutubil-misrijje, Kairo, 1964 (1384.h.)

Wehbe ibn Mustafa Al-Zuhajli, *Al-Fiqhu al-islamijju ve edilletuhu*, Darul-fikr, Damask, 1989.

Horvat, dr. Marijan, *Rimsko pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1980.

Ibn Al-Arabi, Al-Kadi Muhammed ibn Abdillallah Ebu Bekr, *Ahkam al-Qur'an*, Dar al-kutub al-ilmijeh, Bejrut, 2003/1424.h.

Ibn Kesir, *Tefsirul- Qur'ani Al-Kerim*, tom VI, Darul-kutub al-ilmejjeh, Bejrut, 1419.h.

Marković, Čedomilj, *Hamurabijev zakonik*, prevod, www.ius.bg.ac.rs/drakitic/hamurabi/rtf, 11. 5. 2015.

Maškin, Nikolaj Aleksandrovič, *Istorija Starog Rima*, Naučna KMD, 2005.

Wriht, Esmond, *The Ancient World - Ilustrovana istorija sveta u boji*, II tom, IRO Narodna knjiga, IRO Vuk Karadžić, IRO Rad, Beograd, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1984.

Mehanović, Halil, *Islamski pogled na usvajanje djece*, Hikmet, (VIII) br. 1 (85), januar, 1995.

Mladenović, Marko, Panov, Slobodan, *Porodično pravo*, Dosije, Beograd, 2003.

Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 91. stav 1.

Saqr, Atijje, *Enciklopedija porodica u okrilju islama*, IV tom, Odgoj djece u islamu, Mektebetu Wehbe, Kairo, 2006.

Nerimana Traljić, Suzana Bubić, *Porodično pravo*, Magistrat, Sarajevo, 2001.

www.starapovijest.eu/hamurabijev-zakonik/, 11. 5. 2015.